

↳ Váró Kata Anna

Erdélyi élet/kép

(Székely Csaba: Bányavakság.
Rendezte: Sebestyén Aba,
Yorick Stúdió és Marosvásárhelyi Nemzeti Színház,
Tompai Miklós Társulat)

Hatalmas, aranykeretes, szobabelsőt ábrázoló festmény foglalja el a színpadot. Egyik oldalán tekintélyes méretű szarvasagancs látható, felette *Welcome to Transylvania* felirattal. A kép jobb felére kanapét festettek, rajta középkorú férfi ül, mögötte hasonló korú, mosolygós tekintetű asszony. Az idill valóban festménybe illő, de túl szép ahhoz, hogy sokáig tartson. Amint a színpad oldalán elhelyezkedő három zenész játszani kezd, a festmény közepén elválik, és lassan feltárul mindaz, ami mögötte van. Első pillantásra ugyanaz a szoba látszik, némileg mégis más. Rejtvényűságok feladványaihoz hasonlóan a lényeg a *Bányavakság* esetében is a festmény és a mögötte lévő, azonosnak tűnő, de mégis fontos változásokat mutató kép között rejlik. Az előadás haladtával egyre mélyebbre látunk a festmény mögött rejlő világba anélkül, hogy egy pillanatra is elhagynánk a díszletként szolgáló nappalit.

A festményen látható kedélyes, öltönyös úr, Ince (Szakács László) most éppen minden eleganciát nélkülözve, kopott farmerban és alkohalmámorban hever a kanapén, a szép vonású, mosolygó hölgy (Nagy Dorottya) pedig vizes lavórral jön be a szobába. Iringó szemei karikásak, nyüzött ábrázatát csúnya sebhely torzítja, és olyan benyomást kelt, mint akinek hosszú ideje nem ült már mosoly az arcán. Gépies mozdulataiból, amivel Incét próbálja talpra állítani, leginkább a fásult rutin a szembetűnő. A megözvegyült Ince, egy meg nem nevezett erdélyi falu (a *Bányavirág*ban még község volt) polgármestere, akiről özvegyen maradt húga, Iringó gondoskodik. Ez a nap is csak amolyan alkoholos álomból ébredező és abba visszacsúszó hétköznapi lenne, ha Ince nem hívott volna rendőrt a faluba, hogy újraválasztását segítse és végképp kitérje a székből az ellene áskálódó másik polgármesterjelöltet, Izsákot (Ördög Miklós Levente). Izsákot ugyan még nem láttuk, de Székely Csaba pár mondattal meggyőz minket brutalitásáról és elkötelezett radikális ultra-jobbos beállítódásáról. Ince az Izsákkal való nyílt összecsapás helyett inkább a furmányosabb utat választja, és ehhez elengedhetetlen a rend éber őre, az események katalizátora, a magyart csak törve beszélő Florin Lupescu (Bányai Kelemen Barna). Florin rendőr jóképű, fess, lehengerlő modorú, látszólag szöges ellentéte Incének, de ez is csak egy olyan tűnő kép, mint a festmény az előadás elején, csak itt valamivel később látjuk meg, mi is húzódik a simulékony szolgálatkészség mögött. Mert azt ugye egy pillanattig sem hittük, hogy magyar és román, korrump polgármester és ambiciózus rendőr ilyen barátságban és harmóniában működhet együtt?! A leleplezés ez esetben azonban csak a legvégén jön el, hogy addig alaposabban megismerjük azt a társadalmi közeget, amelyben a darab szereplői élnek, hogy ne csak a felszínt, hanem a mögötte meghúzódó érzelmeket és indulatokat is lássuk.

Van valami nyomasztó és komor a *Bányavakság*ban, ami abban a pillanatban ráül az előadásra, amint a festmény kettéválik és először mögé pillanthatunk. A baljós érzés csak fokozódik Florin érkezésével, annak ellenére, hogy számos poén és helyzetkomikum forrása a szolgálatkész rendőr, aki ügyesen altatja el a család és nem utolsó sorban a közönség gyanakvását is. Miköz-

ben mindenki értetlenkedik, vagy éppen jókat derül nyelvi hiányosságain, ő nagyon is tudatosan forgatja az embereket és magabiztosan halad a célja felé. Ha a nyelve bele is botlik a magyar grammatikába, a manipuláció területén soha nem hibázik. Baráti hangvétele, megnyerő beszéde valójában hidegvérű manipulátort takar, akit csak a saját előmenetele és nem mellesleg nemzeti büszkesége hajt. Az, hogy jelleme egyéni vonás vagy tágabb értelemben a román rendőrök sztereotípiájaként értelmezhető, nem derül ki pontosan, feltételezhetően mindkettő keveréke, bár azt el kell ismerni, hogy akármi is motiválja, ő legalább teszi a dolgát és nem is eredménytelenül, ami a darab egyetlen más szereplőjéről sem mondható el. A többieknek a kilátástalanság, a beszűkült élethelyzet és az arra egyetlen kézzelfogható gyógyírként fogyasztott pálinka tompítja agyát, éberségét és éleslátását. Mondhatnám azt is, hogy némi jóhiszem és bizakodás is van ebben, ami még nem halt ki Incéből teljesen, annak ellenére, hogy ő maga mondja Iringónak: „Miféle új életről beszélsz? [...] Nincsen már se új, se régi élet számomra. Csak túlélés van.” Az ilyen mértékű kilátástalanság, nyomor és kétségbeesés ritkán szül jót. Nincs itt már igazi összetartás, csak ügyeskedés, érzelmi zsarolás, de felütötte a fejét a faluban a politikai radikalizmus is, amit a karikatúraszerűen túlrájt, két lábon járó közhelygyűjtemény, de sajnos mégis nagyon valós Izsák képvisel. Izsák hazaszeretete és magyarkodása leginkább hóbörgés, hiszen még a saját anyanyelvét sem beszéli helyesen, mégis képes nekiron-tani bárkinek, aki nem akarja, hogy rovásírással töltsön ki egy űrlapot. Egyébként ő is ugyanolyan iszákos, haszonleső polgármesterjelölt, mint Ince.

A három férfi ellentétjeként ott van a két nő, Iringó és Izabella. A borongós hangulatú, sötét titkot és büntudatot hordozó Iringó, aki úgy néz ki, hogy túl van már mindenben, de elég egy kedves bók Florintól, és azonnal felszikkázik benne a remény. Ince lánya, Izabella egyik szakot váltva a másik után már közel egy évtizede tanul az egyetemen, legalábbis ezt gondolják róla otthon. Valójában rég otthagya már az egyetemet és éli a nagyvárosi fiatalok életét, megélhetés gyanánt pedig egy szupermarketben takarít, vagyis éppen azt csinálja, amitől apja annyira szerette volna megóvni, ahogy szerette volna megóvni őt az erőszakos férfiaktól és attól, hogy külföldre kelljen menekülnie a hazai kilátástalanságból, de mintha ezek a dolgok, bármilyen sablonosan hangzanak is, eleve kódolva lennének.

Székely Csaba leginkább olyan sztereotip vonásokat viselő karaktertípusokat tár elénk, amelyek itthon sem idegenek. Figurái ettől és az élethelyzetük szülte bonyolult és gyakorta el-lentmondásos viszonyoktól lesznek nagyon is élethűek. Egyből ismerős itt minden, mégsem könnyű a néző számára az azonosulás, mivel a figurák, ha megértést még esetleg csak-csak, de szimpátiát aligha váltanak ki belőlünk. Nincs igazán pozitív hős vagy hősök, csak kisemberek vannak egyéni tragédiákkal a hátuk mögött a mindennapok sivárságában, amiből aligha van kilátás boldogabb életre. Nem a bukásuk hordozza a tragikumot, hanem életük, ahogy és ahol élnek. Mondhatni, a darab igazi

tragikus hőse maga Erdély és a székely falvak, melyekben a ki-semmizettség és kiúttalanság miatt — a darab tanúsága szerint — leginkább a kétségbeesés, a munkanélküliség, a korrupció, a nacionalizmus, az alkoholizmus és az ön- és egymás sorsának rontása uralkodik. Ince és Iringó kényszerűen egybeforrt élete sem a testvéri összetartás példája, sokkal inkább az egymásra-utaltság, az érzelmi zsarolás, a bűn és még inkább a büntudat gúzsba kényszerítő köteléke. A *Bányavirág*ban még láthattunk mélyen gyökerező erkölcsi tartást, amelyet a pálinka sem tud kimosni a karakterekből, a *Bányavakság*ban az elvek és a tartás már csak elvétve és akkor is leginkább a felszínen léteznek. Florinnak sikerül a legtovább fenntartania a látszatot, de a pálinka és a markában érzett dicsőség belőle is kihozza igazi énjét. Sutba dobja a baráti hangvételt csakúgy, mint meggyőződéses vegetariánusságát és előtör belőle a nacionalizmus és a magyarok iránt érzett végtelen lenézés és gyűlölet. Florin Incével együtt a *Bányavirág* Ivánjához és Mihályához hasonlóan ezúttal is a részegség különböző stádiumait járják be, de itt nem az emberi lélek belső titkai bukkannak a felszínre, hanem a kibékíthetetlen nemzeti ellentétek törnek egyre erőteljesebben elő. A nagy barátság és egymás nótáinak énekelgetése hamarosan vad torzalkodásba csap át, melynek csúcspontja, mikor Ince és Florin a képerkeret szélén ülve, egymást túllícitálva emlegetik fel a két nemzet évszázadokra visszamenő kölcsönös sérelmeit. Székely drámájában a kényszerű együttélés köteléke nemcsak az egyének, hanem a különböző nemzetiségek szintjén is képes a legrosszabbat kihozni mindenkiből. Nála a magyar–román békés együttélés is olyan, mint Iringó és Ince életközössége; hosszú és

zivatáros története van, a törékeny burok alatt pedig kibékíthetetlen ellentétek húzódnak, melyek a legkisebb szikrára vulkánként törnek a felszínre.

A történelemhez hasonlóan a *Bányavakság*ban is megvan mindenkinek a maga bűne és bűnhődése ebben a beszűkült térben. A családban — éppúgy, mint a két nép között — robbaná-sig feszült a helyzet, ami gyilkos indulatokat és újabb bünt hoz, de semmiképpen nem feloldást, se megoldást, sőt a darab végére az az egy-egy elvétve és haloványan felvillanó reménysugár is szertefoszlik, amit korábban látni vélhettünk.

A *Bányavakság* jól felépített dráma, kellő fordulatokkal és sablonosságuk ellenére jól működő karakterekkel. Egyedisége és kiválósága mégis leginkább sajátos nyelvezetében rejlik és ebből fakadó utánozhatatlan humorában, mely igencsak széles spektrumon mozog a nyelvi ferdítéstől a sajátos szófordulatokon át a másik nyelvének nem értéséig illetve félreértéséig, így a darab minden tragikumára ellenére lépten-nyomon harsány nevetésre késztet minket. A komorság és a humor közötti harmonikus egyensúly uralja az előadást és ez határozza meg leginkább a színészi alakításokat is. Sebestyén Aba színészei kivétel nélkül hitelesen működtetik a sajátos nyelvezetet és jó érzékkel találják meg a szerepeik által megkövetelt arányokat. Különösen sokat bíz a román rendőrt alakító Bányai Kelemen Barnára, aki lebilincselő könnyedséggel hozza a figurát és adja újabb tanúbizonyosságát sokoldalúságának, csakúgy, mint Nagy Dorottya, akiben most nyoma sincs a *Bányavirág*ból megismert kacérságnak és könnyedségnek, helyébe egy megtört asszony fájdalom és rezignált-sága lépett.

Rab Zoltán fotói